

УДК 94(477):929 «1922–1953»

АНТОНЮК Я.М.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9419-5990>

ТРОФИМОВИЧ В.В.

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-0083-0437>

<https://doi.org/10.33577/2313-5603.41.2024.3-16>

ЖИТТЄПИС ОСТАННЬОГО ПРОВІДНИКА ЛУЦЬКОЇ ОКРУГИ ОУН ОЛЕКСАНДРА САВИРИ («ЯРОША»)

У статті проаналізовано життєвий шлях одного з видатних лідерів визвольного руху 1940-х – 1950-х років на теренах Волині – Олександра Савири. З'ясовано склад його родини та досліджено юнацький період життя. Доведено, що Олександр Савира діяв під псевдонімами «Адам», «Антон», «Аркадій», «Арсен», «Блакит», «Вадим», «Зарічний», «Зозуля», «Івась», «Лаврін», «Оксентій», «Роман», «Савка», «Назар», а найчастіше – «Ярош». Його робота як керівника розпочалась у Службі безпеки. Спочатку на теренах Сарненської, а згодом – Холмської округи ОУН. Після проходження фронту «Ярош» повернувся на Волинь та очолив Володимирський надрайон ОУН. Влітку 1945 р. його підвищили до посади керівника пропаганди Північно-Західного краю (ПЗК) «Москва» та водночас терену «Крим» (Луцький і Торчинський райони), де базувалося крайове керівництво. На початку 1949 р. він отримав посаду керівника СБ Луцької округи ОУН, а в жовтні 1950 р. очолив провід цього терену. З того часу його постать стала ключовою у діяльності підпілля ОУН південних районів Волині. Особливо помітно вплив «Яроша» зріс на початку 1950-х років. У цей період він забезпечував роботу лінії зв'язку між керівництвом Проводу ОУН у Галичині та підпіллям ОУН Волині й Західного Полісся. Неодноразово «Ярош» особисто зустрічався з провідником ОУН на Північно-західних українських землях (ПЗУЗ) ОУН Василем Галасою («Орланом») і головнокомандувачем Української повстанської армії (УПА) Василем Куком («Лемішем»). Активна діяльність провідника Луцької округи ОУН приковувала до нього увагу співробітників радянських спецслужб – Міністерства державної безпеки (МДБ) і Міністерства внутрішніх справ (МВС). Використовуючи розгалужену агентурну мережу, 14 травня 1953 р. вони виявили та ліквідували «Яроша».

Ключові слова: підпілля, Провід ОУН, Служба безпеки, Волинська область, Луцька округа.

Постановка наукової проблеми та її актуальність. Дослідження ролі особи в історичних процесах досі залишається актуальним напрямом наукових студій українського визвольного руху.

Антонюк Ярослав Миколайович, доктор історичних наук, співробітник Галузевого державного архіву Служби безпеки України, м. Київ.

Трофимович Володимир Васильович, доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії ім. проф. М.П. Ковальського Національного університету «Острозька академія», м. Острог.

© Антонюк Я.М., Трофимович В.В.

Однією із зазначених постатей є провідник Луцької округи ОУН Олександр Савира. Крім коротких і суперечливих пунктів у тематичних довідниках, зносках збірників документів, а також епізодичного згадування в окремих статтях, біографія цього видатного діяча Волині досі не відображена окремою публікацією.

Виклад основного матеріалу. Про дитинство та юнацькі роки Олександра відомо небагато. Народився він 1922 р. в сім'ї мешканців с. Озденіж Луцького повіту 19-річного Федосія Варфоломійовича та 17-річної Надії Феодосіївни Савир (*ГДА СБУ 11: 252*). Згодом у сім'ї народилося ще дві доньки – 1927 р. Ніна, а згодом Людмила (*ДАВО 1: 431, 520, 621*). Навчання Олександрю давалося легко. У 1940 р. він із високими оцінками закінчив Луцьку десятирічну школу та вступив на учительські курси. Ймовірно, у цей період Олександр став членом місцевого осередку ОУН (мельниківців) (*ДАВО 2: 20*). Влітку 1941 р. він влаштувався на роботу до Луцького статистичного управління та планував одружитися з мешканкою с. Боголюби Анастасією Подригулею (*ГДА СБУ 2: 205*). На початку 1942 р. Савира разом із «мельниківцями» Кіндратом Швецем, Зінаїдою Степанюк, Зінаїдою Баховою, Борисом Пуксою, а також колишнім старшиною Армії УНР Гуньком, брав участь у спорудженні пам'ятників на честь Героїв Самостійної України в селах Вишків та Жидичин неподалік Луцька. Наприкінці того ж року, ймовірно через загрозу арешту німцями, Олександр перейшов на нелегальне становище (*ГДА СБУ 1: 83*). З того часу він діяв під різнорманітними псевдами. Проте найбільш вживаним серед них було «Ярош». Згідно з описом оунівки Зінаїди Степанюк, останній був високим блондином з округлим лицем, мав очі сірі, завжди стежив за ошатністю одягу (*ДАВО 2: 20*).

У червні 1944 р. «Яроша» перевели на Грубешівщину, де в підпорядкуванні Василя Галаси («Орлана») він ліквідував мережу прорадянської «Гвардії Людової», а згодом очолив референтуру СБ Холмської округи ОУН (*Антонюк, 2014: 578; Вавренчук, 2020: 291*). Паралельно відбулася низка подій в сім'ї Савири. 31 березня 1944 р. батька «Яроша» мобілізували до трудової армії (додому він уже не повернувся, померши 1949 р. у м. Прокопівськ Кемеровської області). Сестри Олександра перейшли на нелегальне становище. 23 червня 1945 р. Ніну Савиру заарештували та засудили до 10 років ув'язнення у

«Воркутлазі». Доля Людмили залишилася невідомою. Матір «Яроша» виселили 21 жовтня 1945 р. на торфопідприємство станції Голеве Фокинського району Удмуртської АРСР. Наступного року вона загинула при спробі звідти втекти (*ДАВО 1: 431, 519–521, 621–622*).

Олександр Савира в юнацькі роки

Восени 1944 р. «Ярош», за наказом Федора Заборовця («Жена»), прибув на Сарненщину у підпорядкування Івана Литвинчука («Дубового»). Виконуючи функції референта СБ, він разом із ним здійснив рейд північними районами Рівненської та Волинської областей (*ГДА СБУ 4: 46*). У березні 1945 р. «Ярош» отримав призначення на посаду провідника Володимирського надрайону ОУН, а вже влітку того ж року – очолив референтуру пропаганди Північно-Західного краю (ПЗК) «Москва» та водночас терен «Крим» (Луцький та Торчинський райони), де базувалося крайове

керівництво (ГДА СБУ 3: 119–120). У цей період він користувався псевдонімами «Адам», «Аркадій», «Арсен», «Блакит» (Антонюк, 2014: 578), а з 1946 р. – «Антон», «Роман» та «Савка» (ГДА СБУ 2: 205). Ймовірно, тоді в с. Лаврів Луцького району «Ярош» отримав вогнепальне поранення ноги (ДАВО 2: 24).

До початку квітня 1947 р. органи МДБ не знали персональних даних «Яроша». Лише після захоплення листів «Дубового» до «Семена» та «Миколая» вони з'ясували, що він – уродженець с. Озденіж (ГДА СБУ 14: 124). Після цього було ретельно проаналізовано інформацію про усіх місцевих оунівців і встановлено особу «Яроша» (ГДА СБУ 2: 51). У цей період він здебільшого використовував псевдоніми «Івась» і «Зозуля» (ДАВО 2: 21).

Улітку 1947 р. «Ярош» із чотирма охоронцями переховувався в селах: Боголюби, Богушівка, Озденіж, Милуші та Шепель (ГДА СБУ 2: 206–207). Крім того, обладнав кріівку під будинком жительки с. Звиняче Горохівського району Теклі Крот (ГДА СБУ 7: 119–120). Двічі навідувався в Острожецький район, а також намагався розшукати в Луцьку та ліквідувати колишнього свого підлеглого «Дениса», який видав органам МДБ багатьох підпільників (ГДА СБУ 2: 51–52).

Водночас «Ярош» прагнув здобути агентурні позиції в середовищі противника. У серпні 1947 р. він велосипедом прибув у с. Вишків до бухгалтера залізничної станції Луцьк – Зінаїди Степанюк (однокласниці, учасниці ОУН «Ластівки» з 1940 р.). При зустрічі вручив їй «бофони» на 500 крб і розпитав про події у Вишкові та Луцьку. Особливо його цікавила робота співробітників МВС–МДБ. Зінаїда розповіла про свою участь в комсомольській організації та неодноразові виклики на допити. Однак «Ярош» запевнив, що це не проблема, головне – бажання працювати (ДАВО 2: 21, 58). Наприкінці травня 1948 р. інша його зв'язкова – Ольга Жигаревич («Наркоза») з с. Боголюби розповіла про своє вербування органами МДБ. «Ярош» уважно її вислухав і надав детальний інструктаж щодо поводження з оперативниками. Рекомендував розповісти про кілька випадків відвідування її будинку оунівцями, не заперечував щодо підписання зобов'язання. При цьому наказав не розголошувати інформацію, яка може нашкодити підпіллю (ГДА СБУ 14: 138–139).

Олександр Савира у вишиванці

Упродовж 1948 р. під псевдом «Роман» він переховувався з трьома охоронцями та друкаркою Вірою Королюк («Мар'яною») в селах: Княгининок, Милуші та Сирники поблизу Луцька (*ГДА СБУ 3: 29; ДАВО 1: 28*).

*Ліворуч – Олександр Савира, праворуч – Дмитро Ремарчук,
сидить – Віра Королюк*

На початку жовтня агентурно-бойовій групі МДБ Костянтина Квятковського («Богдана») вдалося вийти на кількох пунктових «Яроша», яких вона переконала, що є підпільно-повстанською групою. Одним із них був депутат Княгининівської сільради Володимир Саєнко – учасник ОУН з 1938 р. Його сестра – Надія працювала з 1947 р. друкаркою «технічного звена» ПЗК «Москва». Інша сестра – Віра Макарчук, яка мешкала в с. Сирники, утримувала криївку «Яроша». Проте весною 1948 р. цей схрон обвалився. Новий вирішили збудувати під будинком Володимира. У ньому «Ярош» з охоронцем «Гнатом» і друкаркою «Мар'яною» переховувались до кінця вересня 1948 р. Після цього повстанці наказали Володимирі засипати вхід до криївки та встановили пароль для зв'язку: «Я з табору». З огляду на це, останній виявився надзвичайно цінним для агентурно-бойової групи МДБ. Завдяки введеному в оману Володимирі безперешкодно відкривалися двері в будинках будь-якого зв'язкового «Яроша». Зрештою, після використання «всліпу» як провідника, Саєнка заарештували та розкопали криївку. Звідти дістали 3 пістолети, 300 патронів для гвинтівок, 20 кг антирадянської літератури та підпільне листування (*ГДА СБУ 14: 140–142*).

У листопаді 1948 р. «Ярош» періодично переходився в криївці під будинком мешканки с. Галичани Берестечківського району (*ГДА СБУ 14: 179*), а у лютому 1949 р. – в будинку мешканки с. Княгининок Ольги Ляшук («Щербатої») (*ДАВО 1: 132*). За згодою цієї зв'язкової до боївки Олександра Савири під псевдом «Матрос» вступив її син Євген (*ГДА СБУ 7: 121*). Тоді ж «Ярош» отримав нову посаду – референта СБ Луцької округи ОУН. На той час він діяв під псевдами «Осика» та «Аркас» (*АУСБУ ВО: 198; ГДА СБУ 6: 81; Савчин, 1995: 383*).

19 липня 1949 р. начальник УМДБ Волинської області помилково повідомив керівництву про ліквідацію «Яроша». Невдовзі виявилось, що загиблим був оунівець Григорій Терпелюк («Матрос») (*ГДА СБУ 3: 120*). У цей період «Ярош» діяв здебільшого на Горохівщині. Зокрема, залучив до співпраці помічника машиніста млина с. Новосілки Федора Базюка (*ГДА СБУ 7: 105; 11: 33*). У квітні 1950 р. написав листа провіднику Дубенського надрайону ОУН Юрію Дзецьку («Андрію») з проханням зустрітися та залагодити організаційні справи, а 27 серпня призначив нового провідника Демидівського району ОУН на місце загиблого Корнія Горбового («Степана») (*Ковальчук, 2011: 607–610*). Через кілька днів він повернувся в с. Галичани та наказав схопити вахтера

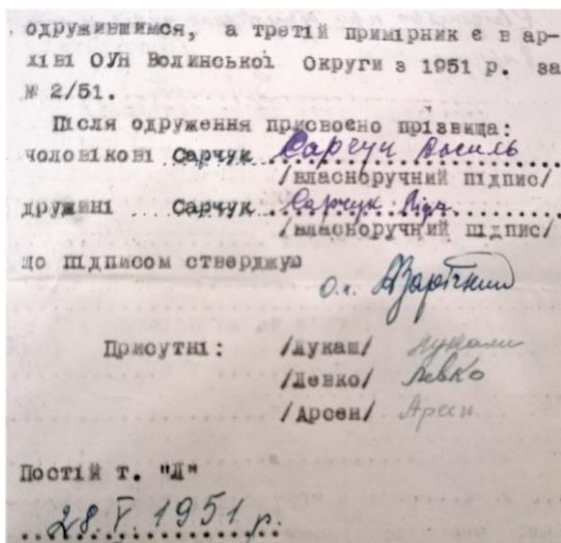
Берестечківського райвідділу МДБ Петра Зінчковського (*Вавренчук, 2019: 249*). Після допиту його було вбито (*Удахін, 1972: 4*), а «Ярош» з боївкою перейшов до криївки під будинком жителя с. Княгининок Оксентія Макарчука (*ГДА СБУ 7: 95*).

На початку жовтня 1950 р. він отримав підвищення, а саме – посаду провідника Луцької округи ОУН (*ГДА СБУ 12: 81*). На той час «Ярош» користувався псевдами «Зарічний», «Оксентій», «Назар», «Лаврін» та «Вадим» (*Ковальчук, 2011: 621, 624, 635*). Боївка базувалася в Берестечківському районі, а до її складу входили: Василь Сарчук («Яків»), Лідія Зубрицька («Зіна»), Олександр Мациук («Артем»), Михайло Лінчук («Тимош»), Олександр Мосейчук («Карпо»), Микола Стасюк («Василь»), Марія Панкевич-Стасюк («Маланка»), Євген Лящук («Андрій»), «Вишня», «Артем» та «Кавун» (*ГДА СБУ 6: 120*). Наприкінці січня 1951 р. «Ярош» дізнався про обставини загибелі «Дубового» та повідомив про це листом провідника ОУН на ПЗУЗ Василя Галасу («Орлана») (*Савчин, 1995: 301*).

28 травня того ж року трапилася незвичайна для підпільного життя подія (*Ковальчук, 2010*). «Яків» та «Зіна» вирішили офіційно засвідчити свій шлюб. Спеціально для цього вона надрукувала бланк, який заповнив та завірив «Зарічний» (*ГДА СБУ 12: 54*).

У жовтні 1950 р. утримувачку криївки «Яроша» в с. Галичани конспіративно заарештували співробітники МДБ та завербували під агентурним псевдонімом «Науменко» (*ГДА СБУ 14: 179*). За її сприяння 29 грудня того ж року опергрупою було схоплено «Вишню» та «Кавуна» (*ГДА СБУ 13: 114*). Після цього в Берестечківському районі залишилися: «Зіна», «Тимош» та «Яків», а решта учасників боївки «Яроша» перейшла в Сенкевичівський район, а звідти – до Демидівського району. 26 серпня 1951 р. у бою з оперативною групою МДБ загинув «Яків», а 4 жовтня того ж року – «Тимош» та «Андрій». Паралельно на півночі Луччини були вбиті «Карпо» та «Артем» (*ГДА СБУ 6: 120*).

Важливим завданням «Яроша» було забезпечення лінії зв'язку з керівництвом ОУН (*Савчин, 1995: 383*). Відомо про низку його пунктів. Зокрема, «Свати» в Уляницькому, «Кіно» – Кульчинському, «Базар», «Стадіон» – Котівському лісах, «Верблюди» – с. Цегів (*ГДА СБУ 6: 83*). Цими пунктами на початку липня 1951 р. «Ярош» супроводжував «Дубового» на Радехівщину, де відбулася зустріч із «Лемешем» (*ГДА СБУ 14: 173–174*).

Фрагмент свідоцтва, завірений підписом Олександра Савири

Паралельно продовжувалася розбудова підпільної мережі. Наприклад, у Луцьку завдання «Яроша» виконували: Ніна Теодорович, Андрій Гришук, Віра Шумак, Галина Пендричук, Юрко Дороботко, асистентка аптеки № 5 Марія Самойло, працівниця міжрайбази облспоживспілки Анна Ковецька, студент пединституту Жуковський, актори театру Лідія Бальбуза та Севія Волосевич, монтер радіовузла Микола Чабар, завідувач магазину облкнигкультторгу Ігор Гергель, а також багато інших. Своїх розвідників-зв'язкових «Ярош» мав навіть у Львові. Зокрема, студенток держуніверситету Галину Матієнко та медінституту Тамару Харчас (*ГДА СБУ 5: 58, 64–65*).

Улітку 1951 р. «Ярош» намагався зустрітися з «Орланом» та провідником Ківерцівського надрайону ОУН Петром Ксендзуком («Краськом») (*ГДА СБУ 6: 4*). У розмові з «Василем» він заявляв, що навіть за відсутності зв'язку з керівництвом має намір самостійно продовжувати боротьбу. Крім того, наказав підопічному на випадок своєї загибелі не припиняти підпільної роботи (*ГДА СБУ 6: 120*). У серпні 1951 р. «Ярош» написав листа «Лемішу», де інформував про становище в терені, а також просив надіслати двох-трьох провідників, які б очолили певні райони. Разом із «грипсом» було відправлено 17 нових кліше для видавничої роботи друкарень ОУН на ПЗУЗ (*Ковальчук, 2011: 628–635*).

Олександр Савира

Упродовж весни – літа 1952 р. «Ярош», «Василь» та дружина останнього – друкарка Марія Панкевич-Стасюк («Маланка») базувалися в с. Лаврів Луцького району; з вересня по жовтень того ж року – в криївці під будинком жительки с. Звиняче Горохівського району колгоспниці Лідії Зеленко (*ГДА СБУ 7: 84*). Надалі вони перейшли в с. Рекане Острозького району (*ГДА СБУ 6: 120*).

*Зліва направо – Олександр Савира, Марія Панкевич-Стасюк,
Микола Стасюк*

На початку 1953 р. «Ярош», «Василь» та «Меланка» переховувалися в криївці під будинком жителя с. Золочівка Демидівського району Володимира Мельничука (*ГДА СБУ 8: 51*). У цей період вони організували «пропагандистську акцію» на теренах Луцького, Сенкевичівського, Горохівського та Берестечківського районів. Зв'язкові та інформатори «Яроша» розкидали понад 500 антирадянських листівок і карикатур. Водночас планувалося проведення серії диверсійно-терористичних операцій, які повинні були засвідчити силу підпілля (*ГДА СБУ 6: 73–74*). Того ж року «Ярош» планував з'їздити на лікування до Львова. З цією метою він виготовив фіктивний паспорт, відрядження та інші документи на ім'я Івана Шкроба (*ГДА СБУ 6: 85–86*).

Важкого удару мережі Луцької округи ОУН завдав підопічний «Яроша» – бойовик Олександр Мациук («Тарас»). Через свого дядька (агента МДБ «Самойлова») він домовився про вихід із повинною. Зранку 23 лютого 1953 р. «Тарас» непомітно з'явився до Берестечківського райвідділу МВС та надав детальну інформацію про людей, які допомагали «Ярошу». За цими даними упродовж лютого – квітня 1953 р. було заарештовано 39 осіб (*ГДА СБУ 7: 60, 63, 66–67, 69–70, 82–83, 85, 88–89, 93–94, 114–117, 138*). Із них: дев'ять утримувачів криївок та шість – схованок агітації, зброї, архівів (*ГДА СБУ 6: 76*). Зокрема, 23 лютого під будинком жителя с. Голятин Берестечківського району Івана Мохомета знайшли металевий бідон із 20 пакунками, які були обгорнуті газетами та марковані латинськими літерами. Описуючи архів, співробітники МДБ виокремили 230 позицій (окремі у десятках примірників). Серед них: інформації, повідомлення, суспільно-політичні огляди, пропагандистські звіти, картотека активу з Берестечківського, Затурцівського, Горохівського, Сенкевичівського, Іваничівського, Локачинського, Оваднівського, Володимирського, Демидівського районів за 1948–1950 рр.; різноманітні брошури, журнали, газети, листівки, спогади «Аркадія», автобіографія, список загиблих оунівців, інструкції для користування мінами, слідчої роботи СБ, таємні накази МВС–МДБ, вирізки з радянських газет, фотокартки оунівців, негативи, «бофони», блокноти із різними записами (*ДАВО 1: 479–488*).

Про зникнення «Тараса» «Ярош» дізнався в криївці під будинком жителя с. Лаврів Луцького району Антона Кондратюка. Остерігаючись оточення, він вирішив змінити місце базування.

На початку березня 1953 р. «Ярош» і «Василь» покинули с. Лаврів, а «Маланці» рекомендували виїхати подальше до родичів. На початку квітня того ж року вона прибула в м. Калач Сталінградської області. Оселившись у тітки, «Маланка» намагалася влаштуватися на роботу. Однак без документів це здійснити не вдалося. Сподіваючись дістати необхідні документи, 30 травня 1953 р. вона повернулася до сім'ї в м. Ківерці. Однак виявилось, що батька завербували в агенти МДБ. Під його впливом увечері 4 червня 1953 р. «Маланка» вийшла з повинною (*ГДА СБУ 6: 119, 121–122*).

Знайти «Яроша» співробітникам МДБ допоміг агент «Лесничук» із с. Підгайці Теремнівського району (колишній симпатик ОУН) (*ГДА СБУ 7: 180–181*). Вечері 13 травня 1953 р. до його клуні зайшли «Ярош» та «Василь». Близько 19.00 на горіщі їх виявила дружина «Лесничука». Після цього підпільники викликали до себе господаря будинку та повідомили, що на добу залишаться в нього відпочивати. Невдовзі «Лесничук» через свого родича-сусіда (агента «Сидоренка»), повідомив про місцезнаходження «Яроша» до райвідділу МДБ. Увечері о 22.30 господиня підлила оунівцям до молока снодійно-паралітичний препарат «Нептун-47». Однак повідомляти про це опергрупу МДБ агенти не поспішали, остерігаючись, що внаслідок перестрілки розпочнеться пожежа будинку. Вочевидь це дозволило «Ярошу» та «Василю», які відчували дію спецпрепарату, непомітно втекти (*ГДА СБУ 6: 63–64, 79–80*). Випущені через 20 хвилин дві службово-розшукові собаки сліду не взяли. Лише зранку 14 травня 1953 р. пошуковій групі з трьох солдат вдалося виявити підпільників лежачими на полі за 2 км від будинку «Лесничука». Помітивши противників, вони кинулися втікати. При цьому «Ярош» відкрив вогонь по солдатах. Зустрічними пострілами обоє підпільників були вбиті (*Марчук, 2018*).

Під час обшуку сумок загиблих виявили близько двох тисяч примірників агітматеріалів, розкладених в окремі пакети (*ГДА СБУ 6: 86*). Серед них – брошури «Створюй себе сам», а також 20 примірників звернень Проводу ОУН та УГВР до українського народу (*ГДА СБУ 9: 50*). Крім того, у «Яроша» знайшли код для зустрічей з підпільниками, списки викритих радянських агентів, а також адресу конспіративної квартири МДБ у Луцьку на вулиці Сталіна, 75 (Авт. – тепер Лесі Українки) (*ГДА СБУ 6: 83; Іщук, 2007: 8*).

*Посмертне фото. Микола Стасюк – справа,
Олександр Савира – зліва*

Висновки. Отже, життєвий шлях Олександра Савира був присвячений боротьбі за незалежність України. Своєї кульмінації він досяг на початку 1950-х років, охоплюючи Луччину, а також частково Володимирщину та Дубенщину. На жаль, осягнути усі аспекти діяльності цієї видатної особи в одній статті неможливо. Безперечно, біографія «Яроша» заслуговує подальшого вивчення. Вона має дослідницьку перспективу навіть у форматі окремої монографії.

Використані посилання

Антонюк Я. (2014) *Український визвольний рух у постатях керівників. Волинська та Брестська області (1930–1955)*. Торонто-Львів: Літопис УПА, 2014. Т. 13 (Бібліотека). 1069 с.

АСБУ ВО – Архів Управління Служби безпеки України у Волинській області. Ф. 5. Оп. 1.Спр. 5646.

Вавренчук М. (2019) *Вірні присязі. Учасники національно-визвольного руху. Рожницький район (1917–1960)*. Луцьк: Терен, 2019. 368 с.

Вавренчук М. (2020) *Вірні присязі. Учасники національно-визвольного руху. Волинська область (1917–1960). Книга перша. Боратинська ОТГ, Княгининівська ОТГ, м. Луцьк*. Луцьк: Терен, 2020. 333 с.

ГДА СБУ 1 – Галузевий державний архів Служби безпеки України (ГДА СБУ). Ф. 2. Оп. 1. Спр. 837.

ГДА СБУ 2 – ГДА СБУ. Ф. 2. Оп. 1. Спр. 848.

ГДА СБУ 3 – ГДА СБУ. Ф. 2. Оп. 1. Спр. 1065.

- ГДА СБУ 4 – ГДА СБУ. Ф. 2. Оп. 1. Спр. 1365.
 ГДА СБУ 5 – ГДА СБУ. Ф. 2. Оп. 1. Спр. 1818.
 ГДА СБУ 6 – ГДА СБУ. Ф. 2. Оп. 1. Спр. 2206.
 ГДА СБУ 7 – ГДА СБУ. Ф. 2. Оп. 1. Спр. 2290.
 ГДА СБУ 8 – ГДА СБУ. Ф. 2. Оп. 1. Спр. 2374.
 ГДА СБУ 9 – ГДА СБУ. Ф. 2. Оп. 1. Спр. 2457.
 ГДА СБУ 10 – ГДА СБУ. Ф. 5. Оп. 1. Спр. 67435. Т. 1.
 ГДА СБУ 11 – ГДА СБУ. Ф. 5. Оп. 1. Спр. 67435. Т. 2.
 ГДА СБУ 12 – ГДА СБУ. Ф. 5. Оп. 1. Спр. 67819.
 ГДА СБУ 13 – ГДА СБУ. Ф. 13. Оп. 1. Спр. 372. Т. 2.
 ГДА СБУ 14 – ГДА СБУ. Ф. 13. Оп. 1. Спр. 450. Т. 1.
 ДАВО 1 – Державний архів Волинської області (ДАВО). Ф. 4666. Оп. 2. Спр. 498.
 ДАВО 2 – ДАВО. Ф. 4666. Оп. 2. Спр. 589.
 Ішук О. (2007) *Методи зашифрування кореспонденції у підпіллі ОУН і УПА та їх розшифрування органами державної безпеки УРСР в 1944–1954 рр.* Київ, 2007. 38 с.
 Ковальчук В. (2010) Шлюб по-бандерівськи. *Історична правда*. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2010/10/18/634/> [Дата звернення 15 грудня 2023].
 Ковальчук В. (2011) *Волинь і Полісся у невідомій епістолярній спадщині ОУН і УПА. 1944–1954 рр.* Київ-Торонто: Літопис УПА, 2011. Т. 16 (Нова серія). 1021 с.
 Марчук І. (2018) «Непгун-47» – таємна зброя МДБ. *Історична правда*. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2018/02/22/152122/> [Дата звернення 15 грудня 2023].
 Савчин М. (1995) *Тисяча доріг. Спогади.* Торонто-Львів: видавництво «Літопис УПА», 1995. Т. 28 (Основний). 591 с.
 Удахін П. (1972) Тривожні роки. Спогади чекіста. *Радянська Волинь*. 1972. 26 травня. С. 4.

References

- Antonyuk Ya. (2014) *Ukrainian liberation movement in the figures of leaders. Volyn and Brest regions (1930–1955)*. Toronto-Lviv: Annals of UPA, 2014. Т. 13 (Library). 1069 p. (ukr)
 Archives of the Office of the Security Service of Ukraine in the Volyn region (hereinafter – ASBU VO). F. 5. Desc. 1. C. 5646.
 Vavrenchuk M. (2019) *Loyal oaths. Participants of the national liberation movement. Rozhishchensky district (1917–1960)*. Lutsk: Teren, 2019. 368 p. (ukr)
 Vavrenchuk M. (2020) *Loyal oaths. Participants of the national liberation movement. Volyn region (1917–1960). Book one. Boratynska OTG, Knyaginivska OTG, Lutsk*. Lutsk: Teren, 2020. 333 p. (ukr)
 Sectoral state archive of the Security Service of Ukraine (hereinafter – GDA SBU) 1. F. 2. Desc. 1. C. 837.
 GDA SBU 2 – GDA SBU. F. 2. Desc. 1. C. 848.
 GDA SBU 3 – GDA SBU. F. 2. Desc. 1. C. 1065.
 GDA SBU 4 – GDA SBU. F. 2. Desc. 1. C. 1365.
 GDA SBU 5 – GDA SBU. F. 2. Desc. 1. C. 1818.
 GDA SBU 6 – GDA SBU. F. 2. Desc. 1. C. 2206.
 GDA SBU 7 – GDA SBU. F. 2. Desc. 1. C. 2290
 GDA SBU 8 – GDA SBU. F. 2. Desc. 1. C. 2374.
 GDA SBU 9 – GDA SBU. F. 2. Desc. 1. C. 2457
 GDA SBU 10 – GDA SBU. F. 5. Desc. 1. C. 67435. Т. 1.

- GDA SBU 11 – GDA SBU. F. 5. Desc. 1. C. 67435. T. 2.
 GDA SBU 12 – GDA SBU. F. 5. Desc. 1. C. 67819.
 GDA SBU 13 – GDA SBU. F. 13. Desc. 1. C. 372. T. 2.
 GDA SBU 14 – GDA SBU. F. 13. Desc. 1. C. 450. T. 1.
 State Archive of the Volyn Region (hereinafter – DAVO) 1. F. 4666. Desc. 2. C. 498.
 DAVO 2 – DAVO. F. 4666. Desc. 2. C. 589.
 Ishchuk O. (2007) *Methods of encryption of correspondence in the underground of the OUN and UPA and their decryption by the state security bodies of the Ukrainian SSR in 1944–1954*. Kyiv, 2007. 38 p. (ukr)
 Kovalchuk V. (2010) Marriage in the Bander style. *Historical truth*. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2010/10/18/634/> [Date accessed 15, 2023] (ukr)
 Kovalchuk V. (2011) *Volyn and Polissia in the unknown epistolary heritage of the OUN and UPA. 1944–1954*. Kyiv-Toronto: UPA Annals, 2011. Vol. 16 (New series). 1021 p. (ukr)
 Marchuk I. (2018) «Neptun-47» – the secret weapon of the MGB. *Historical truth*. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2018/02/22/152122/> [Date accessed 15, 2023] (ukr)
 Savchyn M. (1995) *A thousand roads. Memoirs*. Toronto-Lviv: «Litopis UPA» publishing house, 1995. T. 28 (Main). 591 p. (ukr)
 Udakhin P. (1972) Troubled years. Memoirs of a Chekist. *Soviet Volyn*. 1972. May 26. P. 4. (ukr)

Antoniuk Ya., Trofymovych V.
THE BIOGRAPHY OF THE LAST LEADER OF LUTSKA DISTRICT
OUN OLEKSANDR SAVYRA («YAROSHA»)

The article analyzes the life path of one of the prominent leaders of the liberation movement in the 1940s–1950s in the Volyn region – Oleksandr Savyra. It explores his family background and examines his youth. It is established that Oleksandr Savyra operated under pseudonyms such as «Adam», «Anton», «Arkadiy», «Arsen», «Blakyt», «Vadym», «Zarichnyi», «Zozulya», «Ivas», «Lavrin», «Oksentii», «Roman», «Savka», «Nazar», and most frequently, «Yarosh». His leadership role began in the Security Service, initially in the Sarny region and later in the Holm region of the OUN. After returning to Volyn following front-line service, «Yarosh» took charge of the Volodymyr sub-district of the OUN. In the summer of 1945, he was appointed as the head of propaganda for the North-Western Region (PZK) «Moscow» and simultaneously for the «Krym» territory (Lutsk and Torchyn districts), where the regional leadership was based. In early 1949, «Yarosh» got the position of head of the Security Service (SB) for the Lutsk region of the OUN, and in October 1950, he became the leader of the underground in that region. From that time, his role became crucial in the activities of the OUN underground in the southern districts of Volyn. His influence became particularly noticeable in the early 1950s. During this period, he facilitated communication between the leadership of the OUN in Galicia and the OUN underground in Volyn and Western Polissya. «Yarosh» had multiple personal meetings with the leader of the OUN in the North-Western Ukrainian lands (PZUZ), Vasyl Halasa («Orlan»), and the Commander-in-Chief of the Ukrainian Insurgent Army (UPA), Vasyl Kuk («Lemish»). The active work of the leader of the Lutsk region of the OUN drew the attention of Soviet security agencies – the Ministry of State Security (MGB) and the Ministry of Internal Affairs (MVD). Utilizing an extensive network of agents, on May 14, 1953, they discovered and eliminated «Yarosh».

Keywords: underground, the leader of the OUN, the Security Service, Volyn region, Lutsk district, communication line.